

ГІ 2А0ДЄІ ЕА Г 2АІ ДЄ^а Г Г ЕО0АА О Г 2Њ0² Ç Г НІ АЕЕАЕІ НОА00НІ Г

Обґрунтовано значення підприємництва для розвитку міста. Визначено роль органів місцевого самоврядування міста з особливим статусом у забезпеченні підтримки підприємництва. Окреслено програмний механізм підтримки підприємництва. Систематизовано основні напрямки розвитку підприємництва в місті з особливим статусом.

Grounded value of enterprise for development of city. Certainly role of organs of local self-government of city with the special status in well-to-do support of enterprise. Outlined programmatic mechanism of support of enterprise. Basic directions of development of enterprise are systematized in town with the special status.

Однією з найважливіших функцій органів місцевого самоврядування є забезпечення ефективного розвитку підприємницьких структур, підтримка підприємництва як основи економічного розвитку муніципальних утворень, вирішення соціальних, екологічних та інших проблем територіальних громад. Саме підприємництво – як самостійна ініціатива, систематична, на власний розсуд організована діяльність із виготовлення продукту, виконання робіт та надання послуг з метою отримання прибутку – є рушієм соціально-економічного розвитку, каталізатором інновацій, засобом активізації ринкових процесів та забезпечення комплексного збалансованого розвитку територій, що обґрунтовує актуальність формування цілісної системи розвитку підприємництва в муніципальних утвореннях.

Проблема розвитку і підтримки підприємництва на територіальному рівні широко досліджена в науковій літературі, зокрема у працях І. Аксьонова [1], Г. Білоуса [2], А. Вороніна [3], М. Козоріз [5], О. Невелева [6]. Однак поза сферою наукового пошуку опинилося питання дослідження розвитку і підтримки підприємництва в територіальних спільнотах низового рівня з позиції застосування спеціального економічного інструментарію муніципального менеджменту.

Метою дослідження є вироблення практичних пропозицій щодо формування комплексної системи підтримки підприємництва в муніципальних утвореннях на основі використання технологій муніципального менеджменту.

Характерними ознаками підприємницької діяльності, врахування яких необхідне в процесі моніторингу та забезпечення розвитку підприємництва на муніципальному рівні, є: свобода вибору напрямків, сфер діяльності та методів їх здійснення (що посилює відповідальність за прийняття управлінських рішень та їхні наслідки); підвладність ризикам (що потребує значної уваги до застосування спеціального інструментарію менеджменту, як от, стратегічне та ситуаційне управління, ризик-менеджмент тощо); орієнтація на досягнення комерційного успіху (що вимагає вміння управляти фінансами, адекватно враховувати сильні та слабкі сторони певного виду діяльності); швидке сприйняття інновацій та здатність адекватно й оперативно реагувати на запити ринку (що передбачає можливості швидко переорієнтовувати напрямки діяльності відповідно до коливань кон'юнктури ринку, зміни зовнішніх та внутрішніх чинників розвитку).

Виходячи з окреслених ознак, можемо визначити причини значущості розвитку підприємництва на муніципальному рівні: підприємницький сектор муніципальних утворень робить вагомий внесок у результати їх економічної діяльності, адже є одним із основних джерел наповнення місцевих бюджетів, засобом реалізації регіональних та локальних програм економічного і соціального розвитку; функціонування підприємницьких структур сприяє формуванню конкурентного середовища та усуненню монополізму в господарському комплексі муніципальних утворень; забезпечує здійснення трансформаційних ринкових процесів; підприємництво є важливим засобом оптимізації структури економіки муніципальних утворень, оскільки дає змогу адекватно враховувати конкурентні переваги, сильні та слабкі сторони розвитку і швидко переорієнтовувати діяльність на зайняття пріоритетними

для території видами діяльності; розвиток підприємництва сприяє раціональному використанню соціально-економічного потенціалу муніципальних утворень, передусім природних, матеріальних, фінансових ресурсів; підприємницький сектор є ємною сферою прикладання праці, адже не потребує значних затрат на створення нових робочих місць, дозволяє застосовувати знання, професійні уміння та навички працівників, сприяє самозайнятості та вторинній зайнятості населення, дає змогу впливати на структуру локальних ринків праці; розвиток підприємництва, зокрема в сфері обслуговування, сприяє формуванню комфортного життєвого середовища в містах (селищах, селах), дає змогу забезпечувати зростаючі вимоги населення щодо споживання послуг високого рівня якості та за доступними цінами; підприємницький сектор (передусім малий бізнес) є найбільш сприйнятливим до інноваційних змін, впровадження новітніх технологій, нових способів та методів організації діяльності, інноваційних способів використання ресурсів тощо; розвиток підприємництва сприяє задоволенню платоспроможного попиту населення, приводить до збалансування та оптимізації структури попиту на товари та послуги; підприємницький сектор може залучатись до відновлення архітектурно-історичного вигляду населених пунктів, відновлення пам'яток культури (архітектури), збереження історичних та етнічних традицій тощо; підприємницький сектор безпосередньо впливає на всі економічні, соціальні, суспільно-політичні процеси та явища, що відбуваються на муніципальному рівні; сприяє формуванню громадянського суспільства, активізації участі територіальної громади у вирішенні проблем муніципального утворення.

З точки зору муніципального менеджменту підприємницькі структури, що функціонують на території муніципальних утворень, виконують такі функції: виробничу; джерела фінансування муніципального розвитку (реалізації локальних програм); інвестиційну; врегулювання локальних ринків праці; соціально-побутову; споживчу; освітню тощо.

Проте сучасний розвиток підприємництва на території муніципальних утворень супроводжується комплексом проблем, впливом об'єктивних стримуючих чинників як загальнодержавного, так і регіонального (локального) характеру. В контексті розвитку підприємництва на території муніципальних утворень можна діагностувати низку проблем, а саме: нестабільність правового забезпечення підприємницької діяльності; велику кількість нормативно-правових та інструктивних документів, що регламентують різні види підприємницької діяльності; значний податковий тиск та недосконалість кредитно-інвестиційної політики щодо підтримки малого підприємництва; недосконалість організації надання підприємницьким структурам управлінських послуг органами місцевої влади, зокрема щодо державної реєстрації суб'єктів підприємництва, ліцензування, патентування та сертифікації; відсутність достатньої інформації про регуляторні акти органів місцевого самоврядування, що мають вплив на розвиток підприємництва; високі ставки за оренду комунального майна, зокрема нежитлових приміщень; складні схеми передачі в оренду або викупу об'єктів, що перебувають у комунальній власності; проблеми з отриманням дозволів на розміщення об'єктів торгівлі тощо.

З огляду на це *основним завданням органів місцевого самоврядування щодо регулювання розвитку підприємництва* на території муніципальних утворень має бути забезпечення сталого розвитку міст (селищ, сіл) на основі формування в них комфортного підприємницького середовища, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та використання його потенціалу для вирішення економічних і соціальних проблем територіальних громад.

Відповідно до законодавчо закріплених основ державної політики підтримки підприємництва органи місцевого самоврядування володіють достатньо вагомим інструментарієм взаємодії з підприємницькими структурами (зокрема, суб'єктами середнього та малого бізнесу) в фінансово-фінансовій, координаційно-дорадчій, економіко-господарській та соціально забезпечуючій сферах щодо регулювання та підтримки підприємництва у муніципальних утвореннях.

Серед традиційних форм взаємодії органів місцевого самоврядування з підприємницькими структурами можна виокремити: кооперацію діяльності та співробітництво, соціальну взаємодію, партнерські відносини, відносини «замовник – виконавець», ділове спілкування. Використання таких форм взаємодії спрямоване на отримання максимально сприятливих організаційних, економічних та інформаційних умов для ведення підприємницької діяльності і підвищення її прибутковості, вирішення проблем зайнятості у муніципальних утвореннях (передусім у малих містах), збільшення частки надходжень від підприємницької діяльності до бюджетів усіх рівнів, забезпечення процесів дерегулювання підприємництва, зменшення втручання органів влади в діяльність бізнесових структур,

скорочення кількості перевірок суб'єктів підприємництва, підвищення рівня їх поінформованості з правових, виробничих, ресурсних, фінансово-кредитних, науково-технічних та освітніх питань розвитку підприємництва.

Основним засобом регулювання та підтримки розвитку підприємництва у муніципальних утвореннях є розробка спеціальних регіональних (локальних) програм підтримки малого і середнього підприємництва, які враховують специфіку місцевих умов, формуються як складові програм економічного і соціального розвитку муніципальних утворень і спрямовані на визначення пріоритетів, засобів ресурсного забезпечення, а також організаційно-економічних механізмів реалізації місцевої політики підтримки підприємництва.

Так, у програмі соціально-економічного та культурного розвитку Севастополя на 2014 р. одним із основних пріоритетів політики органів місцевого самоврядування в економічній сфері визначено підтримку підприємництва, малого та середнього бізнесу. Виокремлено розділ «Ринкові перетворення, розвиток підприємництва та ринкової інфраструктури», в якому заходи щодо підтримки та розвитку підприємництва з боку органів місцевого самоврядування згруповано за такими блоками:

1) *удосконалення зовнішнього середовища розвитку малого підприємництва* (проведення незалежної експертизи регуляторних актів; проведення консультацій із суб'єктами підприємницької діяльності з питань ефективності механізмів регулювання підприємництва в місті; впровадження системи електронного зв'язку для постановки на облік суб'єктів підприємництва у податкових та статистичних органах, установах Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування);

2) *інформаційне, методичне й аналітичне забезпечення малого підприємництва* (проведення аналітичних досліджень з проблем і перспектив розвитку підприємництва; організація тренінгів на базі вищих закладів освіти міста Ялта з питань організації підприємства та управління персоналом; розроблення спільно з міським центром зайнятості програми навчання фахівців для сфери послуг);

3) *удосконалення фінансової та інвестиційної підтримки малого підприємництва* (забезпечення діяльності Фонду підтримки підприємництва; участь в міжнародних програмах розвитку інфраструктури малого бізнесу).

Опираючись на підприємницькі структури за активної взаємодії з громадськими організаціями та інституціями ринкової інфраструктури, органи місцевого самоврядування можуть реалізовувати муніципальні інвестиційні проекти та програми, вирішувати першочергові проблеми муніципального розвитку, створювати умови для формування сприятливого підприємницького клімату, забезпечувати потреби територіальних громад.

Для реалізації програм розвитку та підтримки підприємництва, особливо малого та середнього, на території муніципальних утворень органи місцевого самоврядування повинні використовувати систему заходів, що доцільно згрупувати в такі блоки:

I блок. Подолання адміністративних бар'єрів, що перешкоджають розвитку підприємницьких структур: проведення єдиної політики з розвитку і підтримки підприємництва на всій території муніципального утворення; надання комплексу пільгових послуг з державної реєстрації підприємницьких структур, що створюються; створення спеціальної міжвідомчої комісії при органах місцевого самоврядування з розгляду питань, пов'язаних з усуненням адміністративних бар'єрів; пакетне оформлення дозвільних документів.

II блок. Інформаційне забезпечення управління бізнесом: облік суб'єктів підприємництва; проведення маркетингових досліджень з проблем розвитку підприємництва в муніципальному утворенні; врахування думки підприємців при прийнятті управлінських рішень; спільне обговорення, формування та реалізація програм розвитку території; інформування про заплановані до реалізації муніципальні проекти.

III блок. Матеріально-фінансова підтримка підприємництва: організація фонду нежитлових приміщень в муніципальному утворенні для розміщення суб'єктів підприємництва; надання права відтермінування орендної плати; розроблення комплексу заходів із залучення підприємств малого бізнесу для роботи на вільних площах великих підприємств з метою збереження робочих місць; пільгова фінансова підтримка проектів, що відповідають стратегії розвитку муніципального утворення; надання фінансової допомоги підприємницьким структурам, що мають нові ідеї та розробки за допомогою фінансування їх венчурних проектів; використання механізму лізингу та оренди обладнання; залучення позабюджетних джерел фінансування проектів шляхом надання гарантій кредитно-фінансовим організаціям та інвесторам при створенні венчурного інвестиційного фонду суб'єкта

підприємництва; залучення додаткових інвестиційних ресурсів шляхом надання сприяння в підтримці й здійсненні емісії акцій суб'єктами підприємництва; компенсації зниження процентної ставки за банківські кредити; розроблення та впровадження механізму доступу підприємницьких структур до отримання муніципальних замовлень; фінансування проектів через дольову участь, кредитування, дотування, субсидіювання, надання гарантій фінансово-кредитним організаціям на всю суму кредиту чи на його частину, спільне фінансування разом з кредитно-фінансовою організацією, компенсацію кредитно-фінансовим організаціям недоотриманого прибутку; надання пільг товариствам взаємного кредитування чи страхування суб'єктів підприємництва (за орендною платою, місцевим податкам і зборам); зниження ставок місцевих податків і зборів для окремих суб'єктів підприємництва.

IV блок. Розвиток інфраструктури для малого бізнесу: надання інформаційно-консультаційних послуг; створення бізнес-інтернет центру в муніципальному утворенні; створення консультаційно-правового центру для надання підприємцям кваліфікованої юридичної допомоги; забезпечення взаємодії між регіональними структурами підтримки підприємництва та підприємницькими утвореннями в муніципальному утворенні; проведення конкурсу «кращий проект» для систематизації й поширення досвіду підприємництва в муніципальному утворенні; розроблення механізму функціонування системи «вищий заклад освіти – підприємство» для формування банку вакансій з метою працевлаштування випускників на підприємствах муніципального утворення; створення системи надання малим та середнім підприємствам послуг централізованого бухобліку та аудиту на пільгових умовах; підготовка, видання та поширення навчально-методичних посібників для підприємців; навчання й перепідготовка кадрів для підприємництва, методичне й аналітичне забезпечення; розвиток різних форм бізнес-інкубування, включаючи технопарки, сервісні ділові центри.

V блок. Просування товарів, робіт, послуг місцевих підприємств: допомога у встановленні ділових контактів; встановлення зовнішньоекономічних зв'язків (рекомендація підприємств зарубіжним партнерам; розроблення та впровадження системи часткової компенсації витрат суб'єктів підприємництва з участі в міжнародних виставках, ярмарках); забезпечення міжгалузевого та міжрегіонального співробітництва (проведення спільних нарад, організація ярмарків); проведення семінарів з оподаткування, бізнес-планування, оформлення проектів, маркетингу, вирішенню психологічних проблем керівниками підприємств; формування сприятливої громадської думки та популяризація ідей підприємництва; проведення конкурсів «кращий підприємець року», «кращий роботодавець року» (нагородження переможців відзнаками; випуск рекламних буклетів про переможців); використання існуючої інфраструктури зв'язків органів місцевого з громадськістю (засоби масової інформації, вуличні щити та стенди) для рекламування товарів, робіт, послуг місцевих підприємств.

Приклади формування програм підтримки підприємництва є в Україні. Так, у програмі розвитку і підтримки розвитку малого підприємництва в м. Севастополі на 2014 р. обґрунтовуються механізми та засоби розвитку підприємництва за такими напрямками та змістом:

1) *нормативно-правове забезпечення* – усунення адміністративно-правових бар'єрів розвитку підприємництва з боку органів виконавчої влади, забезпечення постійного контролю за виконанням регуляторних актів місцевих органів влади і їх відповідністю завданням державної політики підтримки підприємництва;

2) *організаційне забезпечення* – створення «єдиного вікна», «єдиного офісу» для державної реєстрації та ліцензування підприємницької діяльності, здійснення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності лише у строгій відповідності з вимогами актів, спрямованих на дерегулювання підприємництва;

3) *фінансово-кредитна підтримка* – запровадження єдиного податку, встановлення ставок місцевих податків і зборів, патентів на рівнях, які б стимулювали розвиток підприємництва, розвитку товариств взаємного кредитування та страхування суб'єктів малого підприємництва; створення місцевих фондів підтримки підприємництва, запровадження перспективних форм фінансування підприємництва (лізингу, факторингу), спрямування ресурсів комерційних банків на підтримку пріоритетних видів підприємництва у муніципальному утворенні, цільове фінансування інноваційних програм та проектів;

4) *матеріально-технічна підтримка* – надання в оренду та постійне користування земельних ділянок, нежитлового фонду, вільних виробничих площ, що знаходились в комунальній власності, впорядкування плати за оренду комунального майна, проведення паспортизації об'єктів незавершеного будівництва для продажу їх через аукціон суб'єктам малого підприємництва, створення умов для

інфраструктурного забезпечення розвитку підприємництва (організації бізнес-інкубаторів, центрів підприємництва, агенцій міського розвитку тощо);

5) *інформаційна підтримка* – створення інформаційно-довідкових служб, «телефонів довіри» для підприємців, організації та проведення семінарів, конференцій, круглих столів за участю представників малого та середнього підприємництва, організації регіональних та міжнародних виставок-ярмарок, активізації зв'язків з громадськістю з метою формування позитивного іміджу муніципального утворення і створення сприятливого підприємницького середовища у ньому;

6) *освітня та консалтингова підтримка* – удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємництва, впровадження спеціальних навчальних програм для вивчення основ підприємницької діяльності, залучення малих підприємницьких структур до розробки і реалізації науково-технічних програм та інноваційних проектів, здійснення заходів щодо залучення до підприємницької діяльності незайнятого населення, особливо молоді, жінок, інвалідів, військовослужбовців тощо.

Розширення сфери підприємницької діяльності у муніципальному утворенні є одним із найважливіших завдань органів місцевого самоврядування. Однак прийняття муніципальної програми підтримки розвитку підприємництва ще не є гарантією реального забезпечення його ефективного розвитку. Запорукою цього є організація діяльності спеціальних інституцій підтримки підприємництва. До елементів ринкової інфраструктури підтримки підприємництва, діяльність яких спрямована переважно на створення нових підприємств, розширення існуючих бізнесових структур в муніципальному утворенні, удосконалення напрямів підприємницької діяльності в муніципальному утворенні, можна зарахувати: бізнес-центри та бізнес-інкубатори, агенції міського розвитку, асоціації малого бізнесу, технопарки та технополіси, інформаційні центри, компанії венчурного фінансування, маркетингові інформаційні центри, центри розвитку бізнесу, координаційні ради тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Види організацій з розвитку малого бізнесу в місті з особливим статусом

Вид організаційної структури	Переваги	Недоліки
1	2	3
Уповноважений з питань сприяння економічному розвитку в структурі органів місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> – мінімальні організаційні зміни; – кваліфікований керівник відділу 	<ul style="list-style-type: none"> – є достатнім для невеликих муніципальних більших муніципальних утвореннях; – подвійне навантаження
Відділ сприяння економічному розвитку в виконавчих органах місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> – самостійність й особливе призначення підрозділу; – внутрішні переміщення персоналу 	<ul style="list-style-type: none"> – постає питання надання повноважень; – передання компетенції
Муніципальний комітет з управління майном як місцева організація зі сприяння економічному розвитку	<ul style="list-style-type: none"> – незначні організаційні зміни; – додаткові завдання для існуючої структури 	<ul style="list-style-type: none"> – передача компетенції з інших підрозділів; – ефективне функціонування можливе лише за високої компетентності співробітників
Агентство соціально-економічного розвитку муніципального утворення	<ul style="list-style-type: none"> – до складу агентства можуть бути введені підприємства муніципального утворення та інші організації (союзи підприємців, незалежні спеціалісти) 	<ul style="list-style-type: none"> – підходить насамперед для великих міст; – ефективно, але дуже дорого (необхідними є додаткові спеціалісти)
Координаційно-методична рада при сільському, селищному чи міському голові	<ul style="list-style-type: none"> – сполучення власного досвіду із досвідом інших; – комісія експертів для вироблення рекомендацій (банкіри, вчені, аудитори та ін.); – можлива як допоміжна структура 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність повноважень щодо прийняття рішень
Асоціації малого бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> – організаційні переваги – збільшення кредитних можливостей 	<ul style="list-style-type: none"> – незначна популярність та відомість – обмежені можливості

1	2	3
Бізнес-інкубатори, технопарки	<ul style="list-style-type: none"> – спільна інфраструктура – обладнані офіси 	<ul style="list-style-type: none"> – ці організації можуть мати цільову спрямованість, що заважає диверсифікації
Франчайзинг	<ul style="list-style-type: none"> – торгова марка – управління – технології – інвестиції (обмежено) 	<ul style="list-style-type: none"> – втрата самостійності – жорсткий розподіл прибутків – контроль за діяльністю
Маркетинговий інформаційний центр	<ul style="list-style-type: none"> – консалтинг – інформаційне забезпечення – зменшення витрат на зовнішні взаємодії (витрати на пошук інформації, регулярний моніторинг дій конкурентів, зміни зовнішнього середовища) 	<ul style="list-style-type: none"> – обмеження технологічного характеру (пропускна здатність каналів зв'язку і їх надійність); – витрати використання (підключення до інтернету); – односторонність взаємодії

Отже, регулювання розвитку та підтримка підприємництва в системі муніципального менеджменту є однією з визначальних функцій органів місцевого самоврядування, спрямованою на забезпечення комплексного збалансованого розвитку муніципальних утворень та максимального задоволення потреб територіальних громад. Підприємництво є одним із чинників зростання конкурентоздатності та конкурентної привабливості муніципальних утворень. Вироблення практичних технологій підтримки розвитку підприємництва з урахуванням ситуаційного підходу становитиме проблемне поле подальших наукових розвідок у цій сфері.

Література

1. Аксёнов И. Как улучшить правовое поле для малого бизнеса? // И. Аксёнов // *Підприємство, держава, право*. – 2012. – № 5. – С. 18–21.
2. Білоус Г. *Мале підприємництво в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку* / Г. Білоус // *Регіональна економіка*. – 2009. – № 4. – С. 33–40.
3. *Місцевий економічний розвиток: моделі для успіху*. – К. : Ін-т реформ, 2003. – 40 с.
4. Воронин А. Г. *Муниципальное хозяйство и управление: проблемы теории и практики* / А. Г. Воронин. – М. : Финансы и статистика, 2013. – 176 с.
5. Козоріз М. *Регіональна політика сприяння розвитку підприємництва* / М. Козоріз // *Регіональна економіка*. – 2006. – № 1–2. – С. 24–32.
6. Невелєв О. *Мале підприємництво в регіоні (економічні та правові засади)* / О. Невелєв. – К. : Віпол, 2008. – 230 с.
7. Мельник А. Ф. *Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика* : моногр. / А. Ф. Мельник, Г. Л. Монастирський. – Тернопіль : Екон. думка, 2007. – 476 с.
8. Мельник А. Ф. *Муніципальний менеджмент : навч. посіб.* / А. Ф. Мельник, Г. Л. Монастирський, О. П. Дудкіна. – К. : Знання, 2006. – 420 с.
9. Монастирський Г. Л. *Модернізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня* : моногр. / Г. Л. Монастирський. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 464 с.